

Näringslivets strukturomvandling under 1990-talet

Näringslivet består allt mer av kunskapsintensiv varu- och tjänste-produktion. Långtidsutredningens beräkningar visar att kunskapskapitalet kommer att ha en mycket stor betydelse för Sveriges ekonomiska utveckling. De vidgade behoven av utbildning ställer, anser Urban Karlström, krav på reformer av utbildningsväsendet och på ökade utbildningsinsatser utanför den offentliga sektorn.

Det närmaste decenniets strukturomvandling ställer krav på näringspolitiken. Erfarenheterna av en selektiv politik inriktad på att "plocka vinnare" är inte goda, istället är behoven av en generell politik som underlättar ekonomins funktionssätt stora.

Långtidsutredningen 1990 redovisar i ett basscenario en fortsatt snabb strukturomvandling till år 2000. Den bild av näringslivets omvandling som träder fram i LU 90s kalkyler redovisas i denna artikel. Satsningar på utbildningssektorn är ett av de områden som Långtidsutredningen pekar på som nödvändiga för att en positiv utveckling skall kunna äga rum. Reformerna inom utbildningssystemet diskuteras avslutningsvis i artikeln.

Förnyelse under 1990-talet

I Långtidsutredningens scenario för 1990-talet uppskattas den årliga tillväxten av BNP till 2,3 procent. Den genereras av en årlig ökning av antalet arbetade timmar med 0,7 procent och en årlig produktivi-

tetsutveckling på knappt 2 procent. En förutsättning för beräkningarna är att ekonomin år 2000 befinner sig i makroekonomisk balans. Med detta avses bl a att det potentiella arbetskraftsutbudet kan sysselsättas. För att nå dit måste kostnadsutvecklingen under de närmaste åren komma ner i samma takt som i konkurrensländerna.

Tillgången på olika resurser, tex arbetskraft, kapital och råvaror, är en avgörande fråga för konkurrenskraften på lång sikt. Den relativa tillgången påverkar resurspriserna och avgör därmed vilka produkter som ett land kan handla med. I en långsiktig analys bör därför uppmärksamheten i första hand koncentreras till hur tillgången på olika resurser förändras, samt vilken betydelse dessa har för olika sektors utveckling. Arbetskraften har ägnats speciell uppmärksamhet i LUs arbete eftersom tillgången på utbildad arbetskraft kan förväntas ha betydelse för Sveriges möjligheter att hävda sig i den internationella konkurrensen. Tillgången på denna resurs är också en faktor som statsmakterna kan påverka genom bl a utbildnings-, löne- och skattepolitiken.

I den modell som använts för att analysera utvecklingen fram till år 2000 har ekonomin delats in i åtta olika sektorer

Ekonom dr URBAN KARLSTRÖM är kansliråd och verksam vid Finansdepartementets strukturpolitiska enhet.

Tabell 1 Ekonomins struktur 1988.

	Procentuella andelar av den totala ekonomin			Andel högutbildade, procent	Exportandel, ^c procent
	Förädlingsvärde	Antal arbetade timmar	Export		
Konkurrensutsatta industrisektorer:					
- Kapitalintensiv produktion	5	3	24	14	55
- Arbetsintensiv produktion	5	6	13	10	36
- Kunskapsintensiv produktion	9	9	42	22	68
Skyddad varuproduktion ^a	15	16	5	7	5
Bostäder och energi ^b	14	3	0	16	0
Tjänster	29	35	16	12	11
Staten	5	6	0	26	0
Kommuner	17	22	0	12	0
Totalt	100	100	100	13	20

^a Skyddad varuproduktion inkluderar även nationalräkenskapernas sektorer jordbruk, skogsbruk och byggnadsindustri.

^b Inkluderar nationalräkenskapernas sektor el, gas och vatten.

^c Exporten som andel av bruttoproduktionen 1988, löpande priser.

Källa: Finansdepartementet.

beroende på faktor användning och konkurrensutsatthet, se *Tabell 1*. Dessutom har arbetskraften delats in i hög- och lågutbildade. En närmare beskrivning av Långtidsutredningens modeller och beräkningarna finns i bilaga 1 till LU 90.

Ny industriell bas?

Näringslivets totala andel av BNP ökar i LU 90s basscenario medan den offentliga sektorns andel minskar fram till år 2000, se *Tabell 2* och *Figur 1*. Såväl de renodlade industrisektorerna som tjänstenäringsringarna bedöms växa snabbare än ekonomin i sin helhet. Den industriella basen förstärks således.

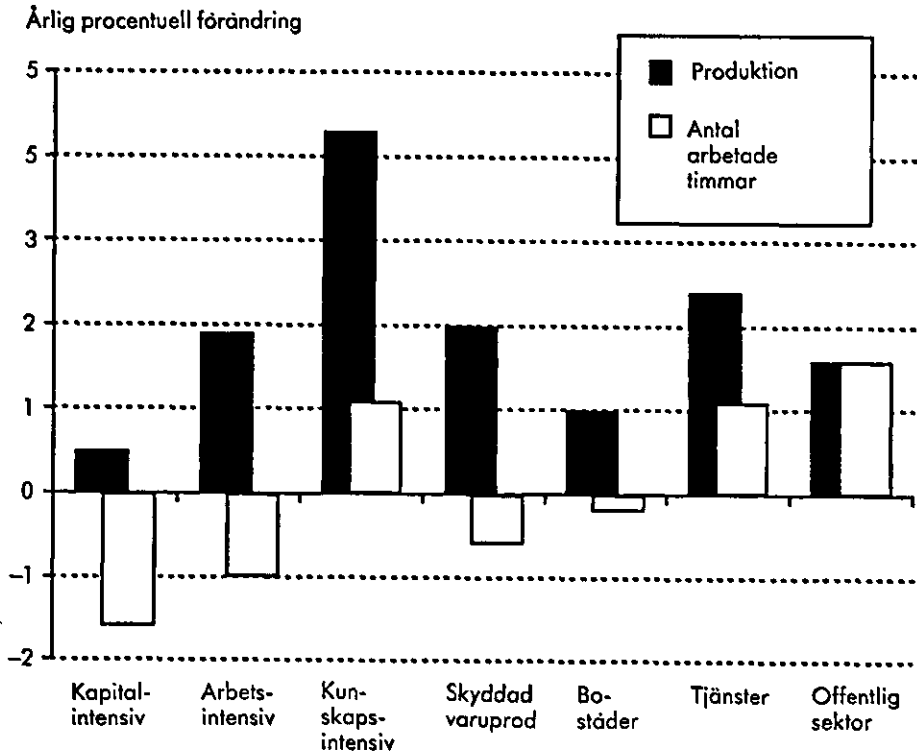
Bilden blir dock en annan om man betraktar sysselsättningens fördelning. Sysselsättningen bedöms växa med 0,3 pro-

cent per år för näringslivet som helhet, men industrisysselsättningen minskar och istället ökar sysselsättningen i tjänstenäringsringarna.

Den konkurrensutsatta delen av industrin bedöms få den snabbaste tillväxten. Den bild som tecknas vid en balanserad utveckling innebär att den konkurrensutsatta industrisektorn ökar sin andel av BNP till 21 procent. I och med att produktivitet utvecklingen i denna del av ekonomin beräknas bli förhållandevis snabb kommer dess sysselsättning att minska. Den sjunker till 16 procent av Sveriges totala sysselsättning år 2000.

Förutsättningarna för näringslivets utveckling under 1990-talet varierar. Faktorintensitet, de relativa faktorprisernas utveckling samt beroendet av utrikeshandel är några av de faktorer som påverkar strukturomvandlingen.

Figur 1 Produktion och antal arbetade timmar 1988 – 2000.

Källa: Finansdepartementet.

Tabell 2 Produktion och sysselsättning år 1988 och år 2000. Procentuella andelar.

Sektor	Produktion		Sysselsättning	
	1988	2000	1988	2000
Kapitalintensiv produktion	5,1	4,2	3,3	2,5
Arbetsintensiv produktion	5,4	5,2	5,8	4,7
Kunskapsintensiv produktion	9,2	11,9	8,8	9,2
Skyddad produktion	15,1	15,0	15,8	13,5
Summa varuproduktion	34,8	36,4	33,8	30,0
Bostäder och energi	13,8	12,1	3,4	3,0
Privata tjänster	29,2	30,5	34,8	36,2
Näringslivet totalt	77,8	79,0	72,0	69,2
Offentlig sektor	22,2	21,0	28,0	30,8
Totalt	100,00	100,00	100,00	100,00

Källa: Finansdepartementet.

Problem för kapitalintensiv industri

Den kapitalintensiva sektorn består av Sveriges traditionella basindustrier; gruvor, järn- och stålindustri samt massa- och pappersindustri. Dessutom ingår en stor del av den kemiska industrin. De två delsektorer som är mest betydelsefulla från sysselsättningsynpunkt är järn och stål samt massa- och pappersindustri.

Under 1990-talet bedöms den kapitalintensiva industrin växa betydligt långsammare, 0,7 procent per år, än under 1980-talet. Även arbetskraftens produktivitet väntas växa i en långsammare takt, framför allt jämfört med perioden efter 1982. Den tekniska utvecklingen i denna sektor kan förväntas bli mer inriktad på energisnåla och rena tillverkningsprocesser. Därför torde den tekniska utvecklingens bidrag till arbetsproduktivitetsutveckling bli mindre än tidigare. Även höjda elpriser, miljöavgifter och låga prisökningar på världsmarknaden bidrar till att tillväxten i denna sektor förväntas bli långsam. En pressad lönsamhet och lägre investeringar medför på sikt en stagnerande produktion, i vissa branscher som gruvindustrin och järn- och stålindustrin som fallande produktionsvolym.

Den kapitalintensiva industrin i Sverige har byggts upp kring närhet till råvaran. I takt med att transportkostnaderna för råvaror har sjunkit i förhållande till färdigvaror spelar råvarulokaliseringen en allt mindre roll. De internationellt sett låga elpriserna har också varit en klar konkurrensfördel för denna mycket elintensiva industri. Under 1990-talet kommer de svenska elpriserna att höjas. Den kapitalintensiva industrin kommer därför inte att i framtiden kunna basera sin verksamhet på låga elpriser i Sverige. De kostnadsökningar som blir följden drabbar dock inte alla delbranscher på samma sätt. För massa- och pappersindustrin bör det vara möjligt att vältra över en del av kostnadsökningarna på rotpriset.

En faktor som haft betydelse för den

historiskt sett framgångsrika utvecklingen inom den kapitalintensiva sektorn är den marknadsposition som svenska företag har skaffat sig under årens lopp. De svenska företagens relativa storlek har varit en förutsättning för en sådan utveckling. Denna faktor är dock inte kopplad till Sverige som industrination utan istället till det specifika företaget. I takt med att svenska företag blir allt mer internationaliserade får denna faktor därmed allt mindre betydelse för svensk ekonomi.

Den kapitalintensiva sektorn har ett stort behov av väl utbildad arbetskraft, även om dess andel är liten jämfört med andra sektorer. God tillgång på högt utbildad arbetskraft kan därför spela en viss roll för denna industri under 1990-talet.

Kunskapsintensiv industri allt viktigare

Den kunskapsintensiva industrin, som domineras av tre branscher; maskinindustri, elektroindustri och transportmedelsindustri, bedöms expandera snabbast under 1990-talet. Enligt basscenariot kommer denna sektor att växa med i genomsnitt 3,6 procent. Världsmarknadpriserna bedöms öka relativt kraftigt och sektorn bedöms också få den snabbaste produktivitetstillväxten. Den kunskapsintensiva industrin är idag den av de konkurrensutsatta sektorerna med störst sysselsättning. Sysselsättningen beräknas också öka.

Den kunskapsintensiva industrin har under hela 1970- och 1980-talen varit den snabbast växande industrisektorn. De goda omvärldsbetingelserna – med en snabb efterfrågetillväxt – gör att denna industri även under 1990-talet bedöms komma att utgöra motorn i svensk industri. Sverige har i jämförelse med många andra utvecklade länder en förhållandevis jämn lönestruktur för olika kategorier av utbildad arbetskraft. Det har givit de kunskapsintensiva företagen kostnadsfördelar gentemot utländska konkurrenter.

Inom den kunskapsintensiva sektorn

finns många mycket stora svenska industriföretag. De har genom att utnyttja stordriftsfördelar kunnat bibehålla eller to m förstärka sin internationella konkurrenskraft. En annan faktor som utnyttjats har varit produktdifferentiering baserad på FoU-insatser. En del företag inom denna sektor har genomfört mycket stora FoU-investeringar under 1970- och 1980-talen.

Sverige har haft en exceptionellt snabb tillväxt i det privata näringslivets FoU-intensitet under 1970- och 1980-talen. Under mer än ett decennium har Sverige haft ett av världens mest forskningsintensiva näringsliv. Det är dock svårt att se att detta ännu slagit igenom i näringslivets produktionsstruktur och utrikeshandel.

De FoU-intensiva företagen i Sverige, eller de högteknologiska, är en del av den kunskapsintensiva sektorn och då framför allt av den elektronikbaserade industrin. Företag med en hög FoU-andel har haft en bättre volymtillväxt än företag med lägre FoU-satsningar (Statens industriverk [1990a]). De FoU-intensiva företagen har också haft en snabbare produktivitetstillväxt. På aggregerad nivå har man dock inte kunnat konstatera några betydande effekter. Några förklaringar till detta är att i svenska storföretag försörjer Sverige-lokaliserad FoU en betydande utländsk produktionsbas. Statligt finansierade FoU-investeringar i försvarsproduktion har givit ringa utbyte i produktion och export. Dessutom "läcker" FoU-resultat ut till andra länder. Till skillnad från andra små industriländer har Sverige ett överskott i licenshandeln.

Arbetskraftsintensiv industri växer långsamt

Den arbetskraftsintensiva industrin svarar för ca 15 procent av den totala varuproduktionen. Sektorn bedöms växa långsammare under 1990-talet än näringslivet i sin helhet. Bakom detta ligger en förhållandevis snabb produktivitetsoök-

ning, men en mindre gynnsam utveckling av tillväxt och priser på världsmarknaden. Den snabba ökningen av sektorns produktivitet innebär om den realiseras en omsvängning jämfört med 1970- och 1980-talen. Den hänförs dock till en förväntad kraftig produktivitetssuppgång i en av sektorns delbranscher, metallvaruindustrin.

Den arbetskraftsintensiva sektorn har inga naturliga konkurrensfördelar i Sverige; tvärtom är de komparativa kostnaderna höga p g a den höga arbetsintensiteten och den förhållandevis jämna lönestrukturen i Sverige. Sektorns utveckling under 1990-talet kommer i hög grad att vara beroende av hur väl enskilda företag kommer att kunna kompensera sig för ogynnsamma lönekostnader. Man kan se två olika strategier för att åstadkomma detta. Den ena är att öka produktspecialiseringen. Därigenom kan relativt höga lönekostnader bli möjliga att bära. Det kräver utvecklingsinsatser, gynnsamma investeringsförutsättningar och tillgång till utbildad arbetskraft. Den andra strategin är att genom tillverkning i långa serier och ökad användning av kapitalintensiv teknik omfördela kostnaderna och behålla konkurrenskraften. Vissa delar av livsmedelsindustrin har utvecklats i denna riktning.

Nya villkor för skyddad sektor

Den skyddade sektorn är den största av de fyra varuproducerande sektorerna med närmare hälften av såväl produktionsvolym som sysselsättning. Notera att i denna sektor ingår jord- och skogsbruket vid sidan av skyddad livsmedelsindustri, trävaru- och grafisk industri. Enligt basscenariot kan den skyddade sektorn komma att utvecklas snabbare under 1990-talet än under de senaste 15 åren. Produktivitetstillväxten bedöms däremot vara lika snabb som under 1970- och 1980-talen. Sysselsättningen beräknas fortsätta att sjunka fram till år 2000.

I den skyddade sektorn finns branscher som är avskärmade från internationell konkurrens antingen genom gränsskydd eller andra regleringar, eller genom naturliga hinder som mycket höga transportkostnader. Sektorns faktor användning är snarlik den i den arbetsintensiva sektorn. Om de "politiskt" betingade hindren för internationell handel tas bort kommer företag och branscher att utsättas för det strukturovandlingstryck och strategival som gäller för den arbetsintensiva sektorn.

Mot tjänstesamhället

En stor del av den ekonomiska aktiviteten i näringslivet sker inom den privata tjänstesektorn. Dess betydelse diskuteras bl a i bilaga 17 till *Långtidsutredningen 1990* (Statens industriverk [1990b]). Som framgick av *Tabell 2* uppgår tjänstesektorns förädlingsvärde till knappt 30 procent av BNP. Det motsvarar ca 85 procent av förädlingsvärdet i de fyra varuproducerande sektorerna. Från sysselsättningssynpunkt är tjänstesektorn än mer betydelsefull. I varuproduktionen sysselsattes ca 1,2 miljoner människor år 1987 mot drygt 1,4 miljoner i tjänstesektorn. Under återstoden av 1990-talet beräknas den privata tjänstesektorn växa något snabbare än näringslivet i övrigt. Antalet sysselsatta inom sektorn förväntas stiga till drygt 1,5 miljoner personer.

En av de grundläggande drivkrafterna bakom tjänstesektorns utveckling är den ökade kunskapsintensiteten i näringslivet. Allt fler av de sysselsatta inom industrin arbetar med information av olika slag, allt färre med den rent fysiska hanteringen av produktion och distribution av varor. Det växande kunskapsbehovet medför dels en ökande andel tjänstemän inom industrin, dels en större efterfrågan på externt producerade tjänster. I tjänsteproduktionen finns stordriftsfördelar som leder till att specialistföretag växer fram, ofta små men dock mycket specialiserade.

Tjänstesektorn är betydelsefull för utrikeshandeln. Av den totala utrikeshandeln uppskattas handel med tjänster till ca 20–25 procent (statistiken på detta område är dock synnerligen bristfällig). Tjänstehandeln visade tidigare ett exportöverskott, men det har under den senaste 15-årsperioden vänts i ett underskott. Denna förändring återspeglar vissa strukturella förskjutningar i tjänsteproduktionen. Exportöverskott finns inom de traditionella – men stagnerande – svenska tjänstesektorerna såsom sjöfart.

Tjänstehandelns utveckling under 1990-talet är svår att prognosticera. Den kommer delvis att bero på vilka resultat de pågående förhandlingarna, den s k Uruguayrundan, kommer att leda till. Målet för förhandlingarna är att åstadkomma ett multilateralt regelverk på tjänsteområdet. Resultatet av förhandlingarna om Sveriges relationer till EG kommer också att få stor betydelse för tjänstehandelns och hela sektorns fortsatta utveckling.

Utbildning och forskning – en strategisk konkurrensfaktor

Utvecklingen av det moderna samhället har till stora delar byggts på arbetskraftens kunskaper, färdighet och attityder. Kunskapskapitalet har under senare år blivit än mer väsentligt för Sveriges ekonomiska utveckling, genom att näringslivet i en allt större utsträckning består av kunskapsintensiv varu- och tjänsteproduktion. I högteknologiföretag är andelen tjänstemän med högskoleutbildning mer än 20 gånger så hög som andelen i typiska importkonkurrerande arbetsintensiva industrier. De förändringar i industristrukturen under 1990-talet som Långtidsutredningen räknar med kommer att ställa betydande krav på ett ökat utbud av bl a högskoleutbildad arbetskraft.

Den demografiska utvecklingen understryker utbildningssektorns betydelse. Under 1990-talet minskar de ungdoms-

Tabell 3 Andelen tekniker och ekonomer inom respektive sektor i tillverkningsindustrin 1977 och 1988. Procentuella andelar i respektive sektor.

	Tekniker		Ekonomer	
	1977	1988	1977	1988
Kapitalintensiv produktion	22,6	22,5	7,8	7,0
Arbetsintensiv produktion	14,6	13,5	7,7	7,3
Kunskapsintensiv produktion	30,8	34,6	7,1	8,0
Forskningsintensiv produktion	45,0	45,5	6,0	6,3
Skyddad produktion	14,0	11,3	5,3	5,6
Totalt	26,7	28,2	6,8	7,0

Källa: Ohlsson [1990].

kullar som träder in på arbetsmarknaden. Arbetskraften förskjuts därmed mot en allt större andel äldre. Konkurrenten om ung arbetskraft kan komma att öka och ett resultat kan bli att allt färre ungdomar går vidare mot högre utbildning (Ohlsson & Broomé [1988]).

Utbildningsbehovet varierar mellan sektorer

Den högskoleutbildade delen av befolkningen var vid mitten på 1980-talet ca 15 procent. Jämfört med andra industriländer var det knappast en hög andel. Vad som däremot är anmärkningsvärt för Sveriges del är att inte mindre än 71 procent av de högskoleutbildade arbetar i offentlig sektor.

Användningen av högutbildade inom det privata näringslivet varierar mycket mellan olika branscher. I en omfattande analys av utbildningsanvändningen inom framför allt näringslivets olika delar visas i bilaga 13 till *Långtidsutredningen 1990* (Ohlsson [1990]), hur olika kategorier av utbildad arbetskraft har utvecklats under 1980-talet, se *Tabell 3*.

Mellan åren 1977 och 1988 ökade andelen tekniker inom tillverkningsindustrin från 26,7 procent till 28,2 procent. Om man delar upp teknikerna i gymnasieutbildade och högskoleutbildade framstår den högre utbildningsnivån inom indu-

strin ännu tydligare. Andelen tekniker med grundexamen från universitet eller högskola växte med närmare 50 procent medan tekniker med enbart gymnasieutbildning sjönk. Andelen ekonomer var i stort sett oförändrad. De allt fler teknikerna återspeglar dels förändrade intensiteter inom de olika sektorerna, dels förskjutningar mellan sektorerna. Högutbildade utgör för t ex den forskningsintensiva sektorn mer än hälften av det totala antalet sysselsatta.

Utbildning för högre tillväxt

Utbildningens betydelse har illustrerats i LU 90. I sektoranalysen delas arbetskraften in i två kategorier; hög- respektive lågutbildade. Genom att ändra sammansättningen mellan dessa två kategorier kan en effekt fångas av utbildningssystemets roll. En annan effekt av ökad utbildning är att arbetskraftens allmänna kompetens, oavsett fördelning på yrkeskategorier, ökar och möjliggör en snabbare produktivitet utveckling. En känslighetsanalys har genomförts som fångar båda dessa aspekter på utbildningssystemets roll.

I alternativet med fler högutbildade antas att det totala arbetskraftsutbudet är detsamma som i basscenariot, men att de högutbildade år 2000 ökar från 16 procent till 19 procent. Den genomsnittliga pro-

duktiviteten antas också öka med 0,1 procent per år. När tillgången på högutbildade växer får de en långsammare löneutveckling, medan de lågutbildades löner stiger snabbare än i basscenariot. Denna förskjutning påverkar i sin tur den relativa kostnadsutvecklingen för de olika sektorerna. Den kunskapsintensiva sektorn får en gynnsammare situation, och drar därmed till sig mer arbetskraft och kapital samtidigt som dess produktion stiger. Totalt sett ökar näringslivets produktion med ca 0,2 procent. År 2000 är BNP därmed 18 miljarder kr större i 1989 års penningvärde. Det kan jämföras med statens anslag till utbildningsområdet som år 1989 var 4 miljarder kr.

Modellberäkningarna resulterar i en långsammare löneutveckling för högutbildade när deras andel ökar. Resultatet bekräftar den historiska utvecklingen under ett par decennier i Sverige. Om den kommer att realiseras under 1990-talet beror dock på fler faktorer än de som beaktas i modellen. Bl a kommer den ökade internationaliseringen att göra att arbetskraftsrörligheten blir större. Därmed påverkas utbudet av arbetskraft i Sverige av svensk lönenivå jämfört med utländsk.

Om en långsammare löneutveckling för högutbildade realiseras kan man förvänta att efterfrågan på högre utbildning dämpas jämfört med basscenariot. En skarp progressivitet i skattesystemet skulle accentuera denna effekt. Här finns ett dilemma som bör uppmärksammas. Av samhällsekonomiska skäl är det motiverat att satsa på ökad utbildning, men om motiven i form av en högre lön efter skatt minskar kommer inte högre utbildning att efterfrågas i den utsträckning som är önskvärd. Dessa effekter mildras genom den skattereform som nu håller på att genomföras. De bör också uppmärksammas vid utformningen av t ex studiemedelssystemet.

Reformbehov i svenskt utbildningsväsende

Utbildningssystemet kommer under de närmaste decennierna att spela en avgörande roll för ekonomins utveckling. Dess förmåga att anpassa sig till förändrade förhållanden blir viktig för att tillgodose näringslivets behov.

Samtidigt som man diskuterar utbildningssektorns funktion för bl a den ekonomiska utvecklingen är det nödvändigt att understryka att målen för skola och utbildning är vidare än att tillgodose näringslivets behov. Dess roll att förmedla intellektuella och etiska värden är viktig för såväl individ som samhälle. All utbildnings uppgift, såväl offentlig som annan, är att underlätta den enskilde individens personlighetsutveckling, hävda grundläggande värden och ge en ram inom vilken den ekonomiska och teknologiska utvecklingen kan hanteras.

De vidgade behoven av utbildning kan i framtiden knappast tillgodoses inom den offentliga sektorn. Den offentliga utbildningen bör inriktas på grundläggande bas-kunskaper och färdighetsträning som inte är branschspecifik eller tidsbunden. Dessutom bör den specialistutbildning som krävs för grundforskning eller inom verksamheter som drivs i offentlig regi i huvudsak finansieras med offentliga medel. Detta är nämligen verksamheter som annars inte kan förväntas få en samhällsekonomiskt rimlig omfattning. Ansvaret för den yrkesinriktade utbildningen och den tillämpade forskningen bör i princip ligga utanför den offentliga sektorn.

Den demografiska utvecklingen mot en allt äldre yrkesverksam befolkning och näringslivets behov av kunskapsbildning kommer att öka vidareutbildningens betydelse. Arbete och utbildning blir därmed allt mer sammanvävda i framtiden. En förändrad arbetsorganisation och en mer kundorienterad produktion ställer personalutbildningen inför nya utmaningar. Det kommer att krävas både

breda utbildningar på olika teoretiska nivåer och specifik kunskapsuppbyggnad i olika företag och förvaltningar. För att klara framtidens krav på detta område krävs en samordning mellan olika utbildningsgivare.

Utbildningssektorns finansiering och organisation bör också ses över. Framtidens skola måste utformas så att det skapas motiv för lärare, elever och föräldrar att förnya den. Det kan bli åstadkommas genom en decentralisering så att den enskilda skolan får beslutanderätt när det gäller utbildningens närmare utformning. De olika skolorna kan därigenom utveckla en egen profil. Den framtida organisationen och finansieringen av utbildningssektorn är mycket viktig och bör uppmärksammas mot bakgrund av utbildningens betydelse.

Mot bakgrund av samhällsutvecklingen och utbildningssystemets grundläggande uppgifter diskuteras i bilaga 22 till *Långtidsutredningen 1990* (Andrén, Ysander & Wallin [1990]) utbildningssystemets roll och nödvändiga reformer inför nästa sekel. Några av bilagans reformförslag redovisas i Appendix. De förslag som förs fram syftar till att göra utbildningssektorn

mer funktionsduglig och anpassad till 1990-talets och 2000-talets problem. Tankegångarna bör bli föremål för en fortsatt diskussion. Utbildningssektorn behöver successivt reformeras för att den skall fylla den uppgift som krävs för att svenskt näringsliv skall kunna utvecklas mot mer kunskapsbaserad produktion av såväl tjänster som varor i en alltmer internationaliserad miljö.

Referenser

- Andrén, C G, Ysander, B C & Wallin, E, [1990], "Utbildning för 2000-talet". Bilaga 22 till *Långtidsutredningen 1990*.
- Ohlsson, L, [1990], "Kunskapsbildning för industriell förnyelse". Bilaga 13 till *Långtidsutredningen 1990*.
- Ohlsson, R & Broomé, P, [1988], *Ålderschocken*. SNS forlag, Stockholm.
- Statens industriverk [1990a], "Industrin till år 2000 - ett tillväxtdecennium?". Bilaga 18 till *Långtidsutredningen 1990*.
- Statens industriverk [1990b], "Privat tjänstesektor". Bilaga 17 till *Långtidsutredningen 1990*.
- SOU 1990:14, *Långtidsutredningen 1990*.